

*Затверджено вченою радою
факультету правничих наук НаУКМА
(протокол № 1 від 26 січня 2026 року)*

ЗВІТ
ПРО РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ
ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ ПРОГРАМИ ТРЕТЬОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ D8 «ПРАВО»,
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ D «БІЗНЕС, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО

1. Вступ

1.1. Моніторинг освітніх (освітньо-наукових) програм як один із складників системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладу вищої освіти разом із подальшим переглядом програми передбачений пунктом 2 частини другої статті 16 Закону «Про вищу освіту». Порядок проведення моніторингу освітніх (науково-освітніх) програм у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» визначений розділом 4 «Моніторинг та перегляд освітньої програми» Положення про освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти в Національному університеті «Києво-Могилянська академія», затвердженого наказом НаУКМА № 441 від 30.09.2025.

1.2. Моніторинг ОНП третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності D8 «Право» у 2025 році проводився як внутрішній на рівні НаУКМА на виконання розпорядження декана факультету правничих наук № 20/25 від 27.10.2025 р. «Про формування робочих груп з моніторингу освітніх та освітньо-наукових програм у 2025/26 навчальному році» з метою забезпечення якості освітнього процесу, підтвердження її актуальності, визначення відповідності програмних результатів навчання досягнутим цілям. Результати моніторингу мають стати основою для пропозицій щодо оновлення ОНП.

1.3. Моніторинг ОНП проводився робочою групою, сформованою розпорядженням декана факультету правничих наук НаУКМА у співпраці з Докторською школою НаУКМА імені родини Юхименків за участі провідних фахівців у галузі права, стейхолдерів – Апарату Верховної Ради України, Верховного Суду, Вищої кваліфікаційної комісії суддів, провідних наукових закладів та закладів вищої освіти, здобувачів ступеня доктора філософії. Координація проведення моніторингу здійснювалася гарантом ОНП професором кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права, доктором юридичних наук, старшим науковим співробітником Ю.Б. Ключковським

1.4. Моніторинг проводився у кілька етапів відповідно до пункту 4.3 Положення про освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти в Національному університеті «Києво-Могилянська академія», затвердженого наказом НаУКМА № 441 від 30.09.2025:

- перегляд законодавчої бази, нормативних документів НаУКМА для актуалізації ОНП та пропозицій про внесення змін;
- проведення опитування і аналіз відгуків провідних науковців у сфері права та потенційних стейкхолдерів, а також здобувачів ступеня доктора філософії в галузі права;
- аналіз ОНП з урахуванням результатів опитування та обговорення і ухвалення рішення щодо потреби внесення змін;
- аналіз результатів попередніх акредитацій ОНП;
- обговорення ОНП на засіданні кафедри (чи більш розширеному заході) із запрошенням різних категорій стейкхолдерів (зокрема роботодавців, здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, випускників).

1.5. Методика проведення моніторингу, відповідно до пункту 4.4 Положення про освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти в Національному університеті «Києво-Могилянська академія», затвердженого наказом НаУКМА № 441 від 30.09.2025, містила:

- опитування (у формі інтерв'ю) стейкхолдерів щодо якості та успішності реалізації ОНП;
- опитування здобувачів ступеня доктора філософії в галузі права з метою оцінювання викладання, організації освітнього процесу та системи оцінювання знань здобувачів вищої освіти;
- аналіз і врахування рекомендацій, які були висловлені експертами під час акредитації ОНП;
- перегляд відповідності програмних компетентностей компонентам освітньо-наукової програми та структурно-логічній схемі викладання дисциплін;
- оцінку якості кадрового та матеріально-технічного забезпечення;
- аналіз і систематизацію отриманих результатів опитування;
- аналіз та оцінку навчального плану та силабусів навчальних дисциплін;
- перегляд відповідності форм та методів викладання вимогам студентоцентрованого підходу та принципам академічної свободи;

4.5. Результати моніторингу ОНП викладені у цьому звіті, який розглянуто і попередньо схвалено 6 січня 2026 р. на засіданні робочої групи для моніторингу освітніх (освітньо-наукових) програм спеціальності «Право» у 2025/26 навчальному році, сформованої розпорядженням декана факультету правничих наук № 20/25 від 27.10.2025 р., обговорено на засіданнях кафедр кримінального та кримінального процесуального права, приватного права, загальнотеоретичного правознавства та публічного права та затверджено Вченою радою факультету правничих наук НаУКМА 26 січня 2026 року (протокол № 1).

2. Законодавча база та освітні стандарти для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

2.1. Основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти встановлює Закон України «Про вищу освіту». Відповідно до статті 5 зазначеного Закону, третій (освітньо-науковий) рівень передбачає набуття

здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності.

2.2. Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

2.3. Здобуття вищої освіти та третьому (освітньо-науковому) рівні передбачає успішне виконання особою освітньо-наукової програми, що є підставою для присудження ступеня доктора філософії – освітнього і водночас наукового ступеня (відповідно до статті 28 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»). Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі (ад'юнктурі). Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить чотири роки. Обсяг освітнього складника освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС.

2.4. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», освітня (у тому числі освітньо-наукова) програма – це єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою цілей та результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій).

2.5. Спільні вимоги для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності встановлює стандарт вищої освіти, який розробляється для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовується для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями. Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньо-наукової програми:

- обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти за відповідною спеціальністю, зокрема, для третього рівня вищої освіти – обсяг освітнього складника освітньо-наукової програми;
- опис предметної області, що містить:
 - інформацію про об'єкт (об'єкти) вивчення та/або діяльності;
 - теоретичний зміст;
 - методи, методики та технології, необхідні для практичного використання;
 - інструменти та обладнання, які випускник повинен вміти використовувати у своїй професійній діяльності;
- вимоги до освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою;
- перелік обов'язкових компетентностей випускника, зокрема з основ національного спротиву;

– форму (форми) атестації здобувачів вищої освіти.

2.6. Національна рамка кваліфікацій, чинна у редакції, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України № 519 від 25 червня 2020 року, – це системний і структурований за результатами навчання опис кваліфікаційних рівнів, які визначаються певною сукупністю результатів навчання. Кваліфікацією є визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання. Відповідно до Національної рамки кваліфікацій, ступінь доктора філософії відповідає вищому, 8 рівню кваліфікацій; цей же акт надає змістовний опис кваліфікаційних рівнів (у тому числі 8 рівня) в аспекті знань, умінь/навичок, комунікації та відповідальності й автономії.

2.7. Опис освітньої (зокрема, освітньо-наукової) програми, який визначається статтею 9¹ Закону «Про вищу освіту» з урахуванням змін, внесених у квітні 2024 року, повинен містити:

- назву освітньої програми;
- рівень вищої освіти;
- галузь знань (галузі знань, за потреби - для міждисциплінарних освітніх програм);
- спеціальність;
- опис предметної області;
- цілі освітньої програми;
- тип освітньої програми (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча);
- тип диплома (спільний (подвійний) диплом) (за наявності);
- мову (мови) викладання;
- кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми;
- форми здобуття освіти за цією освітньою програмою та розрахункові строки виконання освітньої програми за кожною з них;
- вимоги до освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою (відповідно до встановленого стандарту вищої освіти);
- компетентності та програмні результати навчання, які дають право на присудження/присвоєння визначеної освітньою програмою освітньої або освітньої та професійної кваліфікації (кваліфікацій);
- форму (форми) атестації здобувачів вищої освіти;
- перелік обов'язкових освітніх компонентів, їх логічну послідовність;
- можливості працевлаштування за здобутою освітою.

2.8. Підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в аспірантурі врегульована Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) у редакції, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України № 502 від 19 травня 2023 року.

Відповідно до пункту 21 зазначеного Порядку, освітньо-наукова програма, за якою здійснюється підготовка здобувачів ступеня доктора філософії, складається з двох частин – освітньої та наукової.

Освітній складник освітньо-наукової програми спрямована на досягнення 8 рівня Національної рамки кваліфікацій та повинна містити інформацію про перелік та обсяг освітніх компонентів у кредитах ЄКТС (30-60 кредитів ЄКТС), їх послідовність, форми організації освітнього процесу, види та обсяг навчальних занять, графік освітнього процесу, форми поточного і підсумкового контролю.

Освітньо-наукова програма є основою для формування аспірантом двох індивідуальних планів – індивідуального навчального плану та індивідуального плану наукової роботи, які погоджуються з науковим керівником та затверджуються вченою радою закладу протягом двох місяців з дня зарахування особи до закладу для підготовки в аспірантурі.

Постановою КМУ № 426 від 8 квітня 2025 року пункт 21 Порядку в частині регулювання індивідуальних навчальних планів аспірантів доповнено новим положенням, відповідно до якого протягом дії правового режиму воєнного стану в Україні до індивідуального навчального плану аспіранта третього року підготовки денної форми здобуття освіти включається *єдиний державний залік з української та іноземної мов для академічних цілей* як обов'язковий підсумковий контроль з використанням організаційно-технологічних процесів зовнішнього незалежного оцінювання, який проводиться в порядку, визначеному МОН. Оскільки МОН на цей час не визначило порядку проведення зазначеного державного заліку, виконання вимоги пункту 21 Порядку щодо проведення такого заліку не вважається можливим.

Науковий складник освітньо-наукової програми є її невід'ємною частиною, що реалізується у вигляді індивідуального плану наукової роботи аспіранта та передбачає проведення власного наукового дослідження під керівництвом одного або двох наукових керівників та оформлення його результатів у вигляді дисертації відповідно до вимог згідно із законодавством. Індивідуальний план наукової роботи та тема дисертації погоджуються здобувачем з його науковим керівником (керівниками) і після обговорення кафедрою затверджуються вченою радою закладу або вченою радою відповідного структурного підрозділу закладу протягом двох місяців з дня зарахування здобувача до закладу для підготовки в аспірантурі. У разі потреби тема дисертації може бути уточнена та затверджена у новій редакції після обговорення кафедрою.

Протягом строку навчання в аспірантурі аспірант повинен виконати обидва складники освітньо-наукової програми – освітній і науковий, зокрема здобути теоретичні знання, уміння, навички та інші компетентності, достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіти методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провести власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та/або практичне значення, опублікувати наукові публікації за темою дисертації, підготувати дисертацію та пройти процедуру атестації разовою спеціалізованою вченою радою на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації.

2.9. Відповідно до повноважень, визначених частиною першою статті 13 Закону України «Про вищу освіту», Міністерство освіти і науки України наказом

№ 373 від 27 лютого 2025 року затвердило Перелік спеціальностей на рівні вищої освіти, що передбачають доступ до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, оновивши попередній перелік, який був затверджений 2020 року. Запровадження групи спеціальностей, для яких потрібне додаткове регулювання, дозволило визначити єдині підходи щодо регулювання освітньої діяльності з підготовки фахівців у певних сферах, встановити додаткові вимоги для здобуття вищої освіти за відповідними спеціальностями, окреслити структуру освітньої програми, змісту освіти, організації освітнього процесу. Зокрема, у стандартах вищої освіти спеціальностей, що передбачають доступ до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, додатково визначаються назви відповідних освітніх програм та нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти за такими програмами, сформульований у термінах програмних результатів навчання, а також можуть міститися інші вимоги, передбачені директивами Європейського Союзу або міжнародними зобов'язаннями України чи відповідно до них, додаткові вимоги до правил прийому на навчання, зокрема, щодо здобутої освіти, структури освітньої програми, організації освітнього процесу та атестації здобувачів вищої освіти.

Зазначеним наказом МОН України № 373 2025 року спеціальність D8 «Право» галузі D «Бізнес, адміністрування та право» віднесена до переліку спеціальностей на рівні вищої освіти, що передбачають доступ до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання.

2.10. Наказом № 924 від 31 липня 2023 року МОН України затвердило Стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Оскільки після внесення змін до шифрів (нумерації) галузей знань і спеціальностей відповідно до постанови КМУ № 1921 від 30 серпня 2024 року зміни до наказу МОН № 924 2023 року не вносилися, зазначений стандарт сьогодні стосується спеціальності D8 «Право».

Розділом IV Стандарту встановлено, що освітньо-наукова програма підготовки доктора філософії зі спеціальності «Право» складається з двох складників – освітнього та наукового. Обсяг освітнього складника освітньо-наукової програми становить 45 кредитів ЄКТС.

Стандарт визначає перелік обов'язкових компетентностей випускника, нормативний зміст підготовки доктора філософії з права, сформульований у термінах результатів навчання, а також загальні вимоги до кваліфікаційної роботи – дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з права.

2.11. Відповідно до частини другої статті 9¹ Закону «Про вищу освіту», заклади вищої освіти самостійно розробляють і затверджують освітні програми з урахуванням вимог до відповідного рівня вищої освіти, встановлених законодавством, та вимог стандартів вищої освіти. На виконання цієї вимоги Національний університет «Києво-Могилянська академія» прийняв низку внутрішніх нормативних актів. Зокрема, наказом № 441 від 30 вересня 2025 року введено в дію оновлену редакцію Положення про освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти в НаУКМА. Цим Положенням визначено: цілі, зміст і структуру освітніх програм; порядок створення, затвердження та закриття освітніх програм; порядок проведення моніторингу та перегляду освітньої

програми; навчальні плани підготовки здобувачів вищої освіти, їх відповідність освітнім програмам.

Стосовно освітньо-наукових програм третього рівня вищої освіти зазначене Положення передбачає вимоги до освітнього та наукового складників. Крім того, Додатком 2 до Положення визначено зразкову структуру ОНП третього рівня вищої освіти.

Зокрема, стосовно освітнього складника передбачено встановлення переліку компонентів освітньої програми – назви обов'язкових і вибіркового компонентів ОП, обсяги в кредитах ЄКТС і форми підсумкового контролю, а також структурно-логічну схему послідовності вивчення освітніх компонентів ОП – схематичне відображення логічної послідовності вивчення навчальних дисциплін та інших компонентів ОП.

Стосовно наукового складника, яка реалізується у вигляді індивідуальних планів наукової роботи аспірантів, передбачається визначення предметної області досліджень (тематика), у межах яких проводить власне наукове дослідження аспірант; рекомендації до формування індивідуального плану наукової роботи аспіранта та оформлення результатів дослідження у вигляді дисертації згідно з чинним законодавством.

Додаток 2 передбачає включення до ОНП вимог до опису наукового складника – індивідуального плану наукової роботи, а також короткого опису напрямів досліджень за освітньо-науковою програмою із зазначенням назви напрямку, його стислого опису, а також ключових слів.

2.12. Після офіційного затвердження чинної редакції ОНП D8 «Право» 11 квітня 2025 року до часу проведення цього моніторингу відбулося лише дві істотні зміни нормативного регулювання освітньої діяльності з підготовки докторів філософії у сфері права.

2.12.1. Розділом X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону «Про професійну освіту» № 4574-ІХ від 21 серпня 2025 року (набрав чинності 12 вересня 2025 року) внесено зміну до пункту 5 частини третьої статті 10 Закону «Про вищу освіту». Зазначена зміна доповнила вимогу щодо переліку обов'язкових компетентностей додатковими компетентностями з основ національного спротиву. Водночас підпункт 3 пункту 6 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону «Про професійну освіту» № 4574-ІХ доручив Кабінетові Міністрів України забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом протягом одного року з дня набрання чинності цим Законом (тобто до 12 вересня 2026 року). У зв'язку з цим відповідні зміни до Стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, які мали б конкретизувати зміст таких компетентностей, ще не розроблені і не внесені. Оскільки ОНП розробляється на основі відповідного стандарту вищої освіти, до внесення змін до зазначеного Стандарту і конкретизації змісту відповідних компетентностей включення відповідних положень до ОНП D8 «Право» слід визнати передчасним.

2.12.2. Постановою Кабінету Міністрів України № 426 від 8 квітня 2025 року (набрала чинності 17 квітня 2025 року) пункт 21 Порядку підготовки здобувачів

вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) доповнено вимогою внесення до індивідуальних навчальних планів аспірантів денної форми здобуття освіти єдиного державного заліку з української та іноземної мов для академічних цілей як обов'язкового підсумкового контролю. Такий залік має проводитися в порядку, визначеному МОН, з використанням організаційно-технологічних процесів зовнішнього незалежного оцінювання. Проте на цей час МОН України ще не визначило порядку і строків проведення цього заліку в поточному навчальному році.

Зазначена вимога має тимчасовий характер, оскільки застосовується лише протягом дії правового режиму воєнного стану в Україні. Однак оскільки перспективи припинення чи скасування цього правового режиму неясні, індивідуальні навчальні плани, які раніше охоплювали лише перші два роки навчання в аспірантурі, повинні бути продовжені на третій рік навчання шляхом доповнення (як для аспірантів перших двох років навчання, так і для аспірантів, які з жовтня цього року розпочали третій рік навчання) шляхом внесення зазначеного єдиного державного заліку. Однак слід визнати передчасним внесення відповідних змін до ОНП та індивідуальних навчальних планів аспірантів без прийняття відповідних рішень МОН України.

3. Рецензування

3.1. ОНП третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності D8 «Право» була рецензована у березні 2025 року перед її затвердженням у чинній редакції. Рецензування ОНП було здійснено висококваліфікованими незалежними експертами-правознавцями з відповідним практичним досвідом у сфері права. З цієї причини, а також у передбаченні проведення рецензування ОНП після внесення до неї змін у підсумку моніторингу під час поточного моніторингу додаткове рецензування ОНП не проводилося.

3.2. У своїй рецензії доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії права та конституціоналізму Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» М.С. Кельман відзначив, що ОНП відповідає вимогам законодавчих та підзаконних нормативних актів, які регулюють підготовку докторів філософії зі спеціальності D8 «Право», зокрема, Стандарту вищої освіти зі спеціальності «Право» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти та відповідає сучасним завданням та викликам підготовки фахівців вищого наукового та професійного рівня. Зокрема, програма передбачає принципово вищий рівень відповідальності особи, що навчається, демонстрацію високого ступеня самостійності, академічної та професійної доброчесності, глибокого переосмислення вже наявних та створення нових цілісних теоретичних і практичних знань. Цілі та результати навчання освітньо-наукової програми «Право» співзвучні з місією, візією, цінностями та стратегією Національного університету «Києво-Могилянська академія» і передбачають розвиток дослідницького середовища, базованого на поєднанні якісних наукових досліджень, ґрунтовної освіти та інноваційності.

Як рекомендаційне зауваження до ОНП підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти рецензент вказав бажаність більшого

наголошення практичної спрямованості освітніх компонент, які пропонуються здобувачам ступеня доктора філософії.

3.3. Рецензент доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу проблем приватного права та процесу Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України С.С. Бичкова наголосила на суттєвому оновленні ОНП підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності D8 «Право» у частині обов'язкових та вибіркових освітніх компонент, зокрема завдяки запровадженню дисциплін, пов'язаних із вивченням проблем трансформації правової системи України, зокрема публічного та приватного права, в контексті євроінтеграційних процесів України, а також таких освітніх компонент, як «Стратегії викладання для активного навчання впродовж життя», «Штучний інтелект (ШІ) у практиці наукових досліджень» та ін. Рецензент також визнала важливим акцентом у Програмі посилення вивчення англійської мови здобувачами ступеня доктора філософії, насамперед в аспектах академічного спілкування, академічного письма, редагування наукових текстів англійською мовою.

Наведене вище свідчить про те, що представлена на рецензування ОНП підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності D8 «Право» відповідає вимогам часу. Навчання за програмою дозволяє опанувати всі як загальні, так і спеціальні (фахові) компетентності, визначені Стандартом вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти від 31.07.2023 р. та самою Програмою.

Водночас рецензент наголосила на доцільності збільшити частку вибіркових курсів цивілістичного спрямування, проблем використання штучного інтелекту, що буде відповідати сучасним правовим реаліям і викликам.

3.4. Рецензент доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічного права Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, заслужений діяч науки і техніки України Г.П. Цимбал вказала, що після прийняття Стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (Наказ МОН України №924 від 31.07.2023 р.) освітньо-наукова програма (ОНП) підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності D8 «Право» в НАУКМА зазнала істотних змін. У Програмі визначена мета, цілі навчання, належним чином розроблені програмні компетентності, які складаються із інтегральної компетентності, загальних та спеціальних (фахових) компетентностей, а також, окрім визначених Стандартом, включають важливі додаткові позиції, визначені самим Університетом – загальна компетентність «Здатність дотримуватися могилянських цінностей в професійній і науковій роботі, утверджувати і розвивати доробок видатних діячів Києво-Могилянської Академії», а також спеціальні компетентності, зокрема «Здатність орієнтуватися в різноманітних типах праворозуміння, критично їх оцінювати та використовувати їхні здобутки при дослідженні правових проблем», «Здатність викладати результати доктринальних правових досліджень у наукових фахових публікаціях, що відповідають існуючим вимогам з дотриманням академічної доброчесності»; «Здатність виявляти колізії між різними нормативними актами (чи їх окремими

положеннями) в межах однієї галузі, а також міжгалузеві суперечності (неузгодженості)»; «Здатність знаходити засоби і способи подолання колізій між різними нормативними актами, а також між ратифікованими Україною міжнародними договорами та національним законодавством України». Реалізація цих компетентностей сприятиме досягненню більш високого рівня кваліфікації здобувачами освіти з підготовки доктора філософії у галузі права.

Рецензент особливо виокремила освітній компонент Програми «Аспірантський дослідницький семінар», який у процесі багаторічного викладання набув практично спрямованої форми методологічного аспірантського семінару, де відповідно кожен здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності D8 Право представляє свої дослідницькі напрацювання, зокрема, підготовані для публікації наукові статті. Така інноваційна форма проведення аспірантського дослідницького семінару із залученням провідних фахівців сприяє виробленню навичок участі аспірантів у наукових дискусіях, відкритості наукового обговорення та отриманню аспірантами вагомих як теоретичних, так і практичних фахових рекомендацій. Хоча він має освітній аспект, як форма обговорення наукових здобутків аспірантів цей компонент заслуговує бути перенесеним з освітнього до наукового складника ОНП.

Водночас, на думку рецензента, зважаючи на те, що рівень володіння англійською мовою здобувачів є досить високий, про що свідчать і передбачені ОНП освітні компоненти, варто проводити аспірантський дослідницький семінар також англійською мовою із залученням фахівців закордонних університетів для обміну думками і напрацюваннями.

Крім того, на думку рецензента, зважаючи на швидкий розвиток і поширення сфери застосування штучного інтелекту, доцільно запровадити додаткові освітні компоненти стосовно використання штучного інтелекту у правовій сфері.

3.5. Рецензії, надані авторитетними представниками правової науки, засвідчують в цілому високу оцінку рецензованої ОНП, яка повністю відповідає нормативним вимогам, зокрема Стандарту вищої освіти зі спеціальності «Право» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти і забезпечує умови для якісної підготовки висококваліфікованих фахівців-правників, які здатні до наукової та науково-організаційної діяльності, спроможні працювати за найкращими світовими стандартами, зберігаючи та творчо розвиваючи і примножуючи надбання науки права, сприяючи практичному впровадженню її результатів, і мають різноманітні викладацькі, комунікаційні, аналітично-консультативні та менеджерські навички.

Висловлені рецензентами рекомендації та побажання в основному можуть бути реалізовані на практиці у межах рецензованої ОНП. Водночас деякі з них доцільно взяти до уваги при оновленні Програми за підсумками цього моніторингу.

4. Експрес-інтерв'ю фахівців

4.1. У процесі моніторингу ОНП D8 «Право» третього рівня вищої освіти опитування фахівців – представників потенційних стейкохолдерів проводилося

у формі експрес-інтерв'ю – особистих зустрічей, які проводилися онлайн протягом листопада 2025 року; відповіді опитаних експертів оформлені у письмовому вигляді.

Учасниками експрес-інтерв'ю стали посадові особи органів законодавчої та судової влади України, науковці провідних наукових закладів:

– Батанов Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

– Бобрик Володимир Іванович, доктор юридичних наук, професор, в.о. заступника директора з наукової роботи, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України;

– Мішура Світлана Іванівна, заступник Керівника Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України;

– Смокович Михайло Іванович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, Голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду;

– Марцеляк Олег Володимирович, доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України;

– Сидорович Руслан Михайлович, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Експрес-інтерв'ю проводив доктор юридичних наук, професор кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права, гарант Освітньо-наукової програми для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності D8 «Право» Ключковський Юрій Богданович.

4.2. Під час експрес-інтерв'ю зазначеним фахівцям було запропоновано відповісти на шість запитань:

1) Як Ви оцінюєте в цілому зміст цієї освітньої програми (позитивно, недостатньо, проблемно)?

2) Які позитивні характеристики і недоліки програми Ви б відзначили? Які курси (дисципліни) є недоцільними, і які варто було б запровадити? Яких компетентностей, не передбачених програмою, бракуватиме випускникам аспірантури в НаУКМА?

3) Як, на Вашу думку, слід оцінити запровадження на третьому (аспірантському) рівні вищої освіти елементів навчального процесу з оцінкою окремих компонентів за кількістю кредитів ЄКТС та підсумковою атестацією у вигляді іспитів та заліків?

4) Які, на Вашу думку, напрями наукових досліджень варто розвивати під час навчання в аспірантурі НаУКМА за освітньою програмою «Право» третього рівня?

5) Як, на Вашу думку, слід оцінити нормативну вимогу обов'язкового захисту дисертації аспірантами до закінчення навчання на третьому рівні вищої освіти?

6) Чи зацікавлена була б Ваша організація (орган, інституція, компанія) у працевлаштуванні випускників НаУКМА за спеціальністю «Право» третього рівня вищої освіти (докторів філософії у сфері права)?

Від учасників експрес-інтерв'ю були отримані такі відповіді:

1) Оцінюючи в цілому зміст ОНП, опитані фахівці були одностайними, надаючи позитивну оцінку Освітньо-науковій програмі в цілому.

Зокрема, на думку **М.І. Смоковича**, Освітньо-наукова програма відповідає вимогам до таких програм, встановленим національним законодавством та міжнародним стандартам і рекомендаціям, і має новаторські елементи.

Р.М. Сидорович ствердив, що освітня програма достатньо повною мірою здатна забезпечити підготовку здобувачів третього рівня вищої освіти правників.

О.В. Батанов, оцінюючи зміст Програми загалом як позитивний і такий, що відповідає сучасним стандартам та вимогам, які встановлені відповідними нормативними актами МОН щодо підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів у галузі права, наголосив, що Програма демонструє збалансоване поєднання фундаментальної академічної теоретичної підготовки, методологічних компонентів і орієнтації на формування дослідницьких компетентностей. Програма є концептуально цілісною, модерною та конкурентоспроможною, з вагомим позитивним потенціалом для подальшого розвитку й адаптації до викликів трансформації правничої системи України та євроінтеграційних процесів. Особливо слід відзначити акцент на розвиток навичок самостійного наукового пошуку, академічного письма та публікаційної активності; інтеграцію сучасних міждисциплінарних підходів у правничих дослідженнях; відповідність змісту програми профільним європейським освітнім стандартам.

Водночас із позицій стейкхолдера О.В. Батанов зазначив, що доцільним є подальше посилення практико-орієнтованої складової, зокрема через більш системне залучення аспірантів до прикладних досліджень, експертно-аналітичної діяльності, а також проєктів у сфері правотворчої діяльності та правозастосування.

2) В частині конкретизації позитивних рис і недоліків Освітньо-наукової програми були висловлені такі позиції.

С.І. Мішура в якості позитивних рис відзначила включення до Освітньо-наукової програми сфери комунікації та менеджменту, що створює можливості для випускників отримати знання та навички, за допомогою яких вони зможуть бути активними та ініціативними дослідниками права, а також вміти адаптувати представлення результатів своєї роботи під потреби цільової аудиторії. Позитивно також було відзначено включення нових спеціальних (фахових) компетентностей у профіль Освітньо-наукової програми, які вочевидь зможуть

надати випускникам конкурентну перевагу для працевлаштування до органів державної влади.

С.І. Мішура також зауважила, що з переліку компонентів Освітньо-наукової програми не завжди чітко вбачається, який саме компонент забезпечуватиме набуття здобувачами відповідних навичок.

О.В. Марцеляк відзначив, що в цілому дисципліни циклів загальної і фахової підготовки сприяють формуванню у аспірантів НаУКМА інтегральної компетентності третього рівня освіти – здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі правознавства, провадити дослідницько-інноваційну діяльність, уміння впроваджувати в освітню та практичну діяльність результати свого дослідження.

Однак, на думку О.В. Марцеляка, дисципліну «Лідерство і особистий розвиток» можна було б віднести до недоцільних; натомість бракує курсів, які спрямовані на сучасні проблеми вітчизняного державотворення і правотворення (проблеми в галузі конституційного права, теорії права, проблеми діяльності органів державної влади тощо).

М.І. Смокович визнав цікавим експериментом включення до числа вибіркових компонентів освітнього складникаової інтегрованого курсу процесуального права із аналізом спільних та відмінних рис судових процесів різних юрисдикцій. На думку фахівця, слід відзначити новаторську форму проведення аспірантського методологічного семінару, відповідно до якої кожен аспірант не менше одного разу на рік доповідає про результати своїх наукових досліджень, які передбачається опублікувати у вигляді наукової статті.

Водночас М.І. Смокович звернув увагу, що у програмі недостатньо відображена науковий складник. Хоча, відповідно до нормативного регулювання, він реалізується через індивідуальні плани наукової роботи аспіранта, однак в ОНП такий складник повинен відображати загальний зміст наукової роботи аспірантів та вимоги до її планування, основні строки етапів досліджень, їх підготовки до публікації та форми контролю, що дає орієнтири для аспіранта та можливість повного розуміння ним способів і строків виконання наукового складника ОНП.

В.І. Бобрик відзначив як беззаперечний позитивний аспект ОНП врахування сучасних рекомендацій і визнаних ефективних практик наукової освіти Європейського освітнього простору.

Водночас, на погляд фахівця, ЗК04 «Здатність усно і письмово презентувати результати власного наукового дослідження українською та іноземною мовами, глибоко розуміти іншомовні наукові та професійні тексти за напрямом досліджень» недостатньо врахована у Циклі загальної підготовки в частині забезпечення отримання таких результатів шляхом поліпшення навичок риторики та практик ораторського мистецтва. Цією загальною компетентністю можна було б доповнити курс «Логіка, методологія та етика наукового дослідження», а наявність відповідної тематики у вибіркових дисциплінах навряд чи можна визнати оптимальним вирішенням цієї проблеми.

На думку **О.В. Батанова**, аналіз змісту рецензованої Освітньо-наукової програми дає підстави для надання таких позитивних характеристик: потужна методологічна підготовка (філософія науки, методологія правових досліджень); орієнтація на академічні стандарти ЄС та культуру наукової доброчесності; наявність компонентів, спрямованих на академічну публікаційну діяльність; здатність до адаптації до індивідуальної освітньої траєкторії аспіранта; високий рівень міждисциплінарності.

Водночас серед недоліків Освітньо-наукової програми фахівець відзначає обмежену кількість дисциплін, спрямованих на вивчення права в умовах війни, постконфліктного відновлення та національної безпеки. О.В. Батанов також звертає увагу на те, що варто переглянути доцільність деяких дисциплін, зокрема, надмірно абстрактних чи дублюючих загальнотеоретичних курсів за відсутності прикладного виміру та вузькоспеціалізованої специфікації (конституційне, муніципальне, кримінальне право тощо). Пропонується також запровадити або розширити такі дисципліни, як право воєнного часу та перехідного правосуддя; методологія порівняльно-правових досліджень.

За оцінкою науковця, сьогодні випускникам аспірантури в цілому бракує таких компетентностей, як експертно-аналітична діяльність, навички наукової комунікації з органами публічної влади, бізнесом, міжнародними інституціями; ці компетентності доцільно було б відобразити у Програмі.

Р.М. Сидорович вважає, що жодна із запропонованих Програмою дисциплін не може вважатися недоцільною. Фахівець звертає увагу на визначення кількості кредитів та кількості годин для деяких дисциплін, що, на його думку, слід узгоджувати із врахуванням думки викладачів, беручи до уваги кількість необхідного часу для достатнього рівня засвоєння здобувачами відповідного навчального матеріалу.

Фахівець також вважає за доцільне звернути увагу, що сьогоднішній рівень технологічного прогресу вимагає врахування у навчальній програмі, передусім, щодо здобувачів третього рівня вищої освіти. Сьогоднішній рівень розвитку ШІ не лише привносить необхідність врахування цієї технології в частині дотримання правил академічної доброчесності, але й ставить необхідність переосмислення ставлення представників наукової спільноти до цього інструментарію. Правнича наукова спільнота повинна не лише не заперечувати сам факт входження використання інструментів ШІ як у аспекті практичних застосувань, так і в наукових дослідженнях, а й надати здобувачам такі навички використання досягнень технологічного прогресу, які, з одного боку забезпечуватимуть дотримання правил академічної доброчесності, а з іншого боку – сприятимуть поглибленню змісту досліджень, опрацюванню більш значних обсягів вихідних матеріалів, допомагатимуть опрацювати матеріали, викладені мовами, якими не володіє здобувач тощо. Таким чином, на думку Р.М. Сидоровича, введення до освітнього складника Програми дисципліни, яка надала б здобувачу відповідний рівень як знань, так і навичок (*hard skills + soft skills*) забезпечуватиме для здобувачів НАУКМА високий та конкурентний рівень знань та навичок.

3) У відповідях на третє запитання позиції фахівців розділилися.

Р.М. Сидорович вважає оцінку рівня засвоєних знань та навиків у вигляді іспитів та заліків необхідною для забезпечення належного контролю щодо рівня загальної підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти.

Поділяючи в цілому цю позицію, **С.І. Мішура** стверджує, що запровадження такої системи дає чітку і зрозумілу як для навчального закладу, так і для здобувача систему оцінювання отриманих знань та набутих навичок.

О.В. Марцеляк вважає запровадження на третьому (аспірантському) рівні вищої освіти елементів навчального процесу з оцінкою окремих компонентів за кількістю кредитів ЄКТС та підсумковою атестацією у вигляді іспитів та заліків з подальшим захистом самої дисертаційної роботи прийнятним, оскільки це розвиває здатності аспірантів до фахової діяльності, сприяє їх ґрунтовній обізнаності із методологічними підходами і сучасними методами наукових студій, технологіями пошуку та обробки наукової інформації, виховує у них здатності до репрезентації і спілкування в межах наукової спільноти, уміння правильно формулювати результати дослідження, планувати свою наукову професійну кар'єру тощо.

М.І. Смокович також оцінює цю система в цілому позитивно, наголошуючи, що для здобувачів ступеня доктора філософії важливо не обмежитися у своєму розвитку лише відносно вузьким напрямом наукових досліджень, але й отримати достатньо широкий кругозір як у сфері права (професійні компетентності), так і як майбутнього науковця в цілому (загальні компетентності), як це передбачено Стандартом вищої освіти зі спеціальності «Право» для третього рівня вищої освіти. Однак забезпечення набуття цих компетентностей визначається насамперед освітнім складником ОНП, тими дисциплінами, які передбачені відповідним навчальним планом.

У цьому контексті М.І. Смокович оцінив Програму як таку, що відповідає цим вимогам. Програма має чітко сформульовані цілі результатів навчання, які узгоджені з вимогами законодавства і з задекларованою місією та стратегією Національного університету «Києво-Могилянська академія».

На думку **О.В. Батанова**, запровадження кредитно-модульної системи з обліком ЄКТС та підсумковою атестацією у формі іспитів і заліків загалом є позитивним кроком та відповідає європейській моделі PhD-освіти. Це, насамперед, дисциплінує виконання освітнього складника аспірантури, підвищує прозорість освітнього процесу та забезпечує порівнюваність результатів навчання.

Водночас фахівець застерігає від ризиків надмірної «шкільної» формалізації аспірантської підготовки, якщо навчальні компоненти починають домінувати над власне науковими дослідженням. Тому ключовим у підготовці доктора філософії має залишатися науковий результат, а не обсяг вивчених предметів за освітньою програмою та кількість складених іспитів.

Дещо іншу оцінку надає **В.І. Бобрик**, на думку якого, це доволі сумнівна новація, оскільки основою підготовки в аспірантурі є не освітній, а саме науковий складник. Призначення освітнього складника підготовки в аспірантурі має полягати в сприянні виконання дисертаційного дослідження. При цьому

аспірантів не потрібно переобтяжувати освітніми компонентами, які жодним чином не стосуються їх наукової роботи.

4) Відповідаючи на запитання щодо актуальних напрямів наукових досліджень, учасники інтерв'ю вказали таке.

О.В. Марцеляк зауважив, що зміст ОНП «Право» третього рівня не дає змоги належним чином оцінити основні напрями наукових досліджень аспірантів під час навчання в аспірантурі НаУКМА за цією освітньою програмою.

Водночас в сучасних умовах актуальними є наукові дослідження, спрямовані на вирішення сьогочасних проблем вітчизняного державотворення – правовий режим воєнного стану, захист прав людини в умовах російської агресії, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, міжнародна співпраця щодо забезпечення миру у світі, повоєнна відбудова України, подальші правові кроки щодо вступу нашої держави в ЄС і НАТО тощо.

В.І. Бобрик зазначив, що з урахуванням рекодифікації цивільного законодавства України варто приділяти увагу проблемам приватного права. Цікавими наразі також мають стати міждисциплінарні дослідження права, проблеми філософії права, а також взаємозв'язок цифровізації, права та правозастосування.

Р.М. Сидорович, розвиваючи свою позицію, наголосив, що сучасний стан розвитку технологій в частині ШІ ставить нові виклики, в тому числі і в сфері правничих наукових пошуків. Також поза межами правового осмислення залишається низка цифрових продуктів, таких як криптовалюти та інші види цифрових активів. На думку фахівця, потребують глибшого осмислення на рівні правового аналізу можливості використання цифрових технологій, наприклад вузько орієнтованого таргетингу, у сфері активного та пасивного (передусім пасивного) виборчого права. На загал, моральні засади суспільства зазнають карколомних змін, де норми позитивного права далеко не завжди своєчасно реагують на сучасні виклики, як у сфері публічного, так і у сфері приватного права.

О.В. Батанов вказав, що до найбільш перспективних і суспільно значущих напрямів варто віднести концептуальні проблеми сучасного конституціоналізму та трансформації публічної влади в умовах війни та післявоєнного відновлення; захист прав людини в умовах збройного конфлікту та окупації; національна безпека, інформаційна та кібербезпека; проблеми муніципального права, муніципалізму та правового забезпечення децентралізації.

М.І. Смокович звернув увагу, що напрями наукової діяльності аспірантів, як це передбачено законодавством, повинні відповідати напрямам досліджень наукових керівників. Тому важливо, щоб науковими керівниками аспірантів були активні науковці, які ведуть дослідження в актуальних сферах права. М.І. Смокович відзначив, що колектив науково-педагогічних працівників факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» цілком здатний забезпечити цю вимогу. На кафедрах факультету

працюють висококваліфіковані науковці у різних сферах права, відомі своїми науковими дослідженнями.

Акцентуючи найбільш важливі сьогодні напрями наукових досліджень, М.І. Смокович вказав проблему адаптації системи права України до права Європейського Союзу. Цей напрям досліджень стосується практично усіх галузей права і набуває важливого практичного значення у передбаченні очікуваного набуття Україною повноправного членства в ЄС.

5) Стосовно нормативної вимоги обов'язкового захисту дисертації аспірантами до закінчення навчання на третьому рівні вищої освіти думки, викладені учасниками інтерв'ю, були практично однаковими.

В.І. Бобрик зауважив, що будь-яка підготовка фахівців в рамках освітнього процесу має закінчуватись їх атестацією. При цьому атестація має здійснюватися під час навчання, а не після його закінчення. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», атестація осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, здійснюється на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації разовою спеціалізованою вченою радою, утвореною закладом вищої освіти чи науковою установою, які мають акредитовану освітню програму третього рівня вищої освіти з відповідної спеціальності (спеціальностей для міждисциплінарних робіт). Без атестації відповідна підготовка в аспірантурі не може вважатись завершеною. Тож вимога щодо захисту дисертації аспірантами під час підготовки в аспірантурі є цілком виваженою й правильною.

О.В. Батанов також наголосив, що нормативна вимога обов'язкового захисту дисертації до завершення навчання є повністю закономірною та правильною за своєю ідеєю, адже це підвищує персональну відповідальність аспіранта, зменшує кількість «формально підготовлених» PhD без реального наукового результату, посилює результативність аспірантури як інституції. Водночас в умовах війни, нестабільності та переривання дослідницьких процесів доцільно передбачати гнучкі механізми продовження строків навчання в аспірантурі без втрати якості.

Таку ж позицію поділяє і **Р.М. Сидорович**, на думку якого, вимога щодо обов'язкового і своєчасного захисту дисертації є необхідною для перевірки належного рівня наукового аналізу та наукової цінності проведеного дисертаційного дослідження.

О.В. Марцеляк вважає, що нормативна база, яка регулює питання захисту дисертації аспірантами до закінчення ними навчання на третьому рівні вищої освіти, є цілком прийнятною.

М.І. Смокович, визнаючи, що ця вимога, без сумніву, є достатньо жорсткою і обтяжливою порівняно з попередніми підходами, підкреслив, що вона водночас відіграє роль важливого стимулу до інтенсивної роботи аспіранта, мобілізації його зусиль, чіткого реального планування і розумного розподілу його наукових досліджень. Проте фахівець зауважив однак, що це запитання виходить за межі оцінки освітньо-наукової програми.

б) Оцінюючи можливості працевлаштування докторів філософії в галузі права – випускників НаУКМА, усі учасники інтерв'ю позитивно оцінили таку

перспективу, однак звернули увагу на певні особливості працевлаштування у відповідних органах.

О.В. Батанов вказав, що протягом багатьох десятиліть Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України є провідною науково-дослідною установою юридичного профілю в Україні. Інститут провадить фундаментальні теоретичні, методологічні та прикладні дослідження важливих аспектів державно-правового розвитку України; координує основні наукові праці з цих питань; здійснює підготовку висококваліфікованих фахівців – докторів, кандидатів юридичних наук та докторів філософії за спеціальністю D8 «Право». Наукова установа такого рівня та профілю об'єктивно зацікавлена у випускниках третього рівня за спеціальністю «Право» як потенційних докторантах, особливо якщо вони мають реальні публікації у фахових і міжнародних виданнях; володіють іноземними мовами на рівні академічної комунікації; здатні поєднувати доктринальний аналіз із прикладними дослідженнями тощо та бажають продовжувати свою наукову діяльність.

В.І. Бобрик висловив безумовну готовність до працевлаштування докторів філософії у сфері права, підготованих в НаУКМА, у його науковому закладі – Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

На думку **О.В. Марцеляка**, специфіка Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України робить малоімовірним запрошення випускників НаУКМА за спеціальністю «Право» третього рівня вищої освіти (докторів філософії у сфері права) на роботу в Інститут, за винятком окремих осіб, наукові дослідження яких є перспективними в плані їх подальшого продовження за науковими програмами Інституту.

Р.М. Сидорович ствердив, що з урахуванням того факту, що НаУКМА є давно визнаним одним з найкращих та найавторитетніших вузів у сфері права в Україні, висококваліфіковані випускники аспірантури НаУКМА входять у перелік найбільш бажаних співробітників.

С.І. Мішура нагадала, що вступ на державну службу здійснюється шляхом призначення громадянина України на посаду державної служби за результатами конкурсу (стаття 21 Закону України «Про державну службу»). Проведення конкурсу здійснюється з урахуванням рівня професійних компетентностей, особистих якостей і досягнень кандидатів на зайняття посади. Відтак, наявність, зокрема, спеціальних (фахових) компетентностей, пов'язаних зі здатністю працювати з текстами нормативно-правових документів (експертна діяльність, нормопроєктування тощо) буде вигідно виділяти випускників НаУКМА за спеціальністю «Право» третього рівня вищої освіти (докторів філософії у сфері права) серед інших претендентів на посади державної служби. Тому орган, в якому працює С.І. Мішура, – Апарат Верховної Ради України – зацікавлений у працевлаштуванні випускників, які мають необхідні знання та навички.

М.І. Смокович визнав, що безпосередніх перспектив працевлаштування молодих докторів філософії у сфері права в Апараті Верховного Суду небагато. Кадри такої кваліфікації можуть претендувати на посади наукових консультантів

судових палат або відповідні посади в підрозділах Правового управління Апарату, де вакансії трапляються нечасто. У зв'язку з цим було висловлено пораду молодим юристам – випускникам аспірантури: здобувати практичний досвід, розширювати свою ерудицію і згодом претендувати на посади суддів.

Учасниками експрес-інтерв'ю щодо Програми було висловлено низку зауважень різної природи і різного ступеня загальності. Їх узагальнення дозволяє стверджувати таке.

1. Зауваження, що з переліку компонентів Освітньо-наукової програми не завжди чітко вбачається, який саме компонент забезпечуватиме набуття здобувачами відповідних навичок, в основному стосується технічного оформлення Програми, зокрема, матриці відповідності програмних компетентностей компонентам освітньої програми; відповідні недоліки необхідно усунути при підготовці оновленої редакції програми.

2. Щодо зауваження стосовно додаткових компетентностей, які доцільно було б відобразити в Освітньо-науковій програмі, слід зауважити, що зміст компетентності щодо експертно-аналітичної діяльності охоплюється спеціальною (фаховою) компетентністю СК06 «Здатність здійснювати експертну діяльність у сфері права», встановлену як обов'язкова Стандартом вищої освіти зі спеціальності «Право» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти і відображена в переліку спеціальних (фахових компетентностей) випускника обговорюваної Освітньо-наукової програми D8 «Право» для третього рівня вищої освіти.

Стосовно навичок наукової комунікації з органами публічної влади, бізнесом, міжнародними інституціями, не передбачених згаданим Стандартом, питання їх належності до категорії компетентностей і можливості їх відображення у Програмі як додаткової загальної чи спеціальної (фахової) компетентності у числі тих додаткових компетентностей, які визначають унікальність ОНП на освітньому ринку, її фокус та конкурентоспроможність випускника на ринку праці, підлягає обговоренню при підготовці оновленої редакції ОНП.

3. Стосовно освітнього складника ОНП було висловлено декілька зауважень.

По-перше, було запропоновано передбачити забезпечення окремих аспектів загальної компетентності ЗК04 не вибірковими дисциплінами, а шляхом поліпшення навичок риторики та практик ораторського мистецтва через доповнення курсу «Логіка, методологія та етика наукового дослідження» – обов'язкової освітньої компоненти із циклу загальної підготовки.

Враховуючи, що забезпечення викладання дисциплін із циклу загальної підготовки забезпечується Докторською школою імені родини Юхименків, цю можливість доцільно розглянути спільно з керівництвом Докторської школи при підготовці оновленої редакції програми.

По-друге, було відзначено обмежену кількість дисциплін, спрямованих на вивчення права в умовах війни, післявоєнного відновлення та національної безпеки, у зв'язку з чим пропонувалося запровадити або розширити такі

дисципліни, як право воєнного часу та перехідного правосуддя. Зауважимо, що особливості правового регулювання в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення стосуються різних сфер права і, відповідно, правових дисциплін. Однак, з урахуванням специфіки третього рівня вищої освіти, доцільно вивчення таких особливостей забезпечувати при викладанні правових дисциплін, передбачених освітнім складником ОНП, що може бути досягнуто за рахунок внесення відповідних змін до силябусів цих дисциплін.

По-третє, зауваження щодо браку курсів, які спрямовані на сучасні проблеми вітчизняного державотворення і нормотворення (проблеми в галузі конституційного права, теорії права, проблеми діяльності органів державної влади тощо), слід визнати дискусійним. На третьому рівні вищої освіти подібні дисципліни, які по суті повторюють відповідні курси першого та другого рівнів вищої освіти, навряд чи доцільні, особливо з урахуванням широкого спектру тематики наукових досліджень аспірантів відповідно до специфіки трьох різних кафедр – загальнотеоретичного правознавства та публічного права, кримінального права та кримінального процесу, приватного права.

По-четверте, було запропоновано ввести до освітнього складника дисципліну, яка б надавала здобувачу відповідний рівень знань і навичок для використання інструментів ШІ із забезпеченням дотримання академічної доброчесності. Ця пропозиція заслуговує на обговорення при підготовці змін до ОНП.

По-п'яте, компонента освітнього складника «Лідерство і особистий розвиток» включена до освітніх компонент вільного вибору здобувачів; оскільки вона не має обов'язкового характеру, дискусія стосовно доцільності її збереження в освітній складовій ОНП виглядає недоречною.

4. Наукова складова ОНП привернула значну увагу учасників інтерв'ю.

Насамперед було зауважено, що науковий складник в цілому недостатньо відображений у Програмі. Хоча він має індивідуальний характер і реалізується через плани наукової роботи аспірантів, певні загальні вимоги до наукової роботи аспірантів, її скерування і планування, форми контролю мали б визначатися науковим складником ОНП. У цьому відношенні відзначено новаторську форму проведення аспірантських семінарів, які виконують функцію публічного контролю як за станом наукових досліджень аспіранта, так і за підготовкою наукових публікацій.

Доцільним є подальше посилення практично орієнтованої складової, зокрема через більш системне залучення аспірантів до прикладних досліджень, експертно-аналітичної діяльності, а також проєктів у сфері нормотворчої діяльності та правозастосування.

Стосовно напрямів наукових досліджень аспірантів і тематики їх дисертаційних робіт були висловлені побажання більше уваги приділяти таким напрямам досліджень:

- проблемам приватного права з урахуванням рекодифікації цивільного законодавства;
- міждисциплінарним правовим дослідженням;

- взаємозв'язку цифровізації, права та правозастосування;
- концептуальним проблемам сучасного конституціоналізму;
- аспектам трансформації публічної влади в умовах війни та післявоєнного відновлення; захист прав людини в умовах збройного конфлікту та окупації;
- проблемам муніципального права та правового забезпечення децентралізації;
- проблемам адаптації системи права України до права Європейського Союзу.

Ці пропозиції доцільно розглянути як рекомендації стосовно основних напрямів наукових досліджень аспірантів, передбачених ОНП.

5. Заслуговує на увагу та обговорення виловлене застереження щодо ризиків надмірної «шкільної» формалізації аспірантської підготовки, надання надмірного значення вивченню певних дисциплін, які не повинні домінувати над власне науковими дослідженнями аспіранта. Уникнення такого домінування освітньої компоненти над науковою має досягатися забезпеченням відповідних дисциплін за вибором, які б відповідали основним напрямам дисертаційних досліджень.

6. Слід відзначити дещо стримані відповіді учасників інтерв'ю стосовно можливого працевлаштування випускників аспірантури – докторів філософії в галузі права не лише на посади в органах державної влади, де існує законодавчо встановлена процедура доступу до посад, але й (щоправда, меншою мірою) у наукових закладах, де можливість працевлаштування обумовлюється тематикою досліджень, які проводяться у відповідних закладах.

5. Опитування здобувачів наукового ступеня доктор філософії в галузі права (аспірантів)

5.1. У процесі моніторингу було проведення опитування здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю D8 «Право» шляхом отримання відповідей на питання спеціально розробленої анкети, яка містила по 2-4 питання по шести розділах: зміст освітньо-наукової програми; організація навчання; наукове керівництво; дослідницька діяльність та ресурси; адміністративна та організаційна підтримка; психологічний комфорт і загальний досвід.

Надання відповідей на анкету було іменним та добровільним. Із 36 аспірантів усіх чотирьох років навчання відповіді надало 10 осіб.

Опрацювання відповідей аспірантів визначило такі основні результати:

5.2. Більшість опитаних аспірантів зазначили, що зміст освітньо-наукової програми відповідає (повністю або в основному) дослідницьким потребам та професійним планам; на думку двох аспірантів, така відповідність є частковою; один аспірант вважає, що програма «майже не відповідає» його дослідницьким проблемам та професійним планам.

Вісім опитаних аспірантів оцінили навчальні дисципліни як актуальні і корисні або в основному корисні як для професійного розвитку, так і для проведення дисертаційного дослідження, оскільки сприяють формуванню сучасного професійного бачення правничих процесів. Один аспірант висловив

побажання більшої кількості вибірових дисциплін, а також практичних дисциплін з якісного написання наукових публікацій. На думку одного аспіранта, частина дисциплін не є актуальними і корисними; конкретні дисципліни при цьому не були зазначені.

Щодо оцінки того, чого бракує в освітньо-науковій програмі, було висловлено низку суджень та пропозицій, зокрема:

- відзначалася недостатність системної послідовності курсів, оскільки деякі дисципліни щодо методології, наукової аргументації, філософії наукового дослідження потрібні на 1-му курсі аспірантури;

- пропонувалося збільшити кількість спеціалізованих та професійно-орієнтованих дисциплін, що стосувалися б конкретних галузей права;

- пропонувалося читати деякі дисципліни англійською мовою з потенційним залученням зарубіжних науковців.

5.3. Стосовно організації навчання аспіранти в основному оцінили розклад та організацію навчального процесу як достатньо гнучкі, такі, що дозволяють ефективно поєднувати навчання, дослідження та інші зобов'язання. Водночас висловлювалося застереження щодо обов'язкового відвідування окремих занять, зокрема, з академічної англійської мови, а також як щодо доцільності викладання деяких дисциплін на першому році навчання, так і можливості перенесення деяких дисциплін з другого на перший рік навчання.

Аспіранти практично однотайно позитивно оцінили якість викладання і компетентність викладачів. Водночас одним аспірантом було висловлено зауваження щодо істотної відмінності в організації викладання різних дисциплін. Було також відзначено достатню забезпеченість викладання доступними матеріалами та джерелами.

Одностайну позитивну відповідь отримало питання про методологічну підтримку в частині як методології права, так і дослідницьких методів та академічного письма.

У відповідях на питання щодо проходження практики викладання правових дисциплін позиції аспірантів розділилися. Лише чотири аспіранти відповіли, що їхня педагогічна практика належно організована; інші, переважно першого і другого року навчання, до проходження педагогічної практики ще не готові. Слід взяти до уваги, що, відповідно до рішення вченої ради факультету правничих наук від 29 вересня 2025 року, така практика має відбутися під час весняного семестру другого року навчання та осіннього семестру третього року навчання.

5.4. Усі опитані аспіранти високо оцінили рівень співпраці зі своїми науковими керівниками в аспектах регулярності, своєчасного отримання конструктивних та зрозумілих оцінок та порад щодо дослідження, публікацій, участі у конференціях.

5.5. Стосовно підтримки дослідницької діяльності та доступності відповідних ресурсів опитані надали такі відповіді:

Вісім аспірантів відзначили, що брали участь в аспірантському методологічному семінарі, і з них сім вказали, що це був дуже корисний досвід; на думку одного аспіранта, цей досвід не був йому корисний. Два аспіранти першого року навчання вказали, що ще не мають такого досвіду.

Щодо ресурсів для дослідження усі опитані більшою або меншою мірою визнали їх доступними та достатніми. Водночас було висловлено побажання збільшити кількість передплачених журналів для бібліотеки.

Всі опитані аспіранти відзначили максимальне сприяння з боку факультету участі аспірантів у наукових заходах (конференціях, семінарах, школах). Водночас вказувалося на певні організаційні затримки у поширенні відповідної інформації (особливо щодо міжнародних заходів) з боку Докторської школи. Аспіранти вважають вимоги до публікацій реалістичними; більшість аспірантів визнали, що підтримку і допомогу при підготовці публікацій їм надають в основному наукові керівники.

5.6. В частині адміністративної та організаційної підтримки більшість опитаних аспірантів висловили певні застереження щодо ефективності комунікації і своєчасності реагування на звернення з боку адміністрації Докторської школи.

Стосовно розуміння процедури проходження аспірантури у всіх етапах, зокрема атестації аспірантів, вимог до дисертації лише один з опитаних аспірантів ствердив, що ці процедури зрозумілі не повністю. Інші опитані аспіранти вказали, що в разі потреби без особливих проблем з'ясовують незрозумілі аспекти процедур.

5.7. Опитані аспіранти в цілому позитивно оцінили академічне середовище на факультеті та профільних кафедрах, відзначивши культуру взаємодії, відкритості та підтримки.

В якості основних труднощів при проходженні аспірантури у відповідях найчастіше вказувався брак часу на проведення досліджень, зокрема через нерівномірне навантаження з боку освітньої компоненти. Окремі аспіранти відзначали природне відчуття психологічного тиску.

6. Висновки

6.1. Підсумки проведеного моніторингу дозволяють дійти висновку, що освітньо-наукова програма третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності D8 «Право» галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право» відповідає чинному законодавству та Стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Наказом № 924 від 31 липня 2023 року МОН України. Освітньо-наукова програма отримала одностайно позитивну оцінку авторитетних представників правової науки та потенційних стейкхолдерів – як посадових осіб органів законодавчої та судової влади України, так і науковців провідних наукових закладів у сфері права.

6.2. Рецензенти доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії права та конституціоналізму Інституту права, психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка» **М.С. Кельман**, доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу проблем приватного права та процесу Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України **С.С. Бичкова**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічного права Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, заслужений діяч науки і техніки України **Г.П. Цимбал**, а також учасники експрес-інтерв'ю доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України **О.В. Батанов**, доктор юридичних наук, професор, в.о. заступника директора з наукової роботи НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України **В.І. Бобрик**, заступник Керівника Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України **С.І. Мішура**, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, Голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду **М.І. Смокович**, доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України **О.В. Марцеляк**, член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України **Р.М. Сидорович** засвідчили високий рівень якості рецензованої освітньо-наукової програми. Висловлені у рецензіях та у відповідях на питання експрес-інтерв'ю рекомендації, побажання та пропозиції доцільно уважно розглянути щодо їх врахування при внесенні змін до ОНП третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності D8 «Право» в НаУКМА, а також при перегляді силабусів дисциплін освітнього складника ОНП.

6.3. Опитування аспірантів засвідчило позитивну в цілому оцінку освітньо-наукової програми з боку здобувачів ступеня доктор філософії в галузі права як такої, що сприяє професійному розвитку і проведенню дисертаційного дослідження. Аспіранти відзначили якість викладання і компетентність викладачів, високий рівень співпраці з науковими керівниками, культуру взаємодії відкритості та підтримки на факультеті та профільних кафедрах.

Водночас було надано певні застереження щодо ефективності комунікації і своєчасності реагування на звернення аспірантів з боку адміністрації Докторської школи.

Висловлені зауваження і пропозиції в основному стосувалися організаційних питань проходження навчання в аспірантурі і не торкалися істотних аспектів освітньо-наукової програми.

6.4. При вдосконаленні Освітньо-наукової програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності D8 «Право» доцільно розглянути такі зауваження і пропозиції:

Стосовно загальної структури ОНП:

- можливість передбачити набуття здобувачами таких компетентностей, як експертно-аналітична діяльність, навички наукової комунікації з органами публічної влади, бізнесом, міжнародними інституціями.

Стосовно освітнього складника:

- у структурі освітнього складника уникати переобтяження компонентами, які не стосуються наукової роботи аспіранта
- переглянути розподіл освітніх компонент між першим та другим роком навчання;
- посилити практичну спрямованість освітніх компонент, які пропонуються здобувачам ступеня доктора філософії;
- збільшити кількість вибіркових курсів цивілістичного спрямування, а також курсів, спрямованих на сучасні концептуальні проблеми сучасного конституціоналізму, гарантій та захисту прав людини з урахуванням досвіду правового режиму воєнного стану та євроінтеграційного курсу держави;
- залучати до реалізації окремих компонент освітнього складника іноземних викладачів шляхом проведення гостьових лекцій;
- виокремити педагогічну практику аспірантів як окремий цикл освітнього складника та оптимізувати її обсяг; розглянути можливість проведення практики протягом другого та третього років навчання.

Стосовно наукового складника:

- більш повно відобразити загальний зміст наукової роботи аспірантів та вимоги до її планування, основні строки етапів досліджень, їх підготовки до публікації та форми контролю;
- посилити роль аспірантського методологічного семінару як компоненти наукового, а не освітнього складника ОНП, передбачивши обов'язковою участь аспіранта в такому семінарі протягом усіх чотирьох років навчання;
- розглянути можливість посилити практично-орієнтовану діяльність у формі залучення аспірантів до прикладних досліджень та/або експертно-аналітичної діяльності.

Інші зауваження, рекомендації та пропозиції, висловлені під час моніторингу, можуть бути реалізовані не через внесення змін до Освітньо-наукової програми, а через здійснення відповідних наукових і навчальних заходів, відповідне уточнення силабусів цих дисциплін. Зокрема, це стосується пропозиції щодо використання штучного інтелекту (ШІ) у правовій сфері.

Керівник робочої групи з моніторингу Освітньо-наукової програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності D8 «Право», гарант ОНП D8 Право третього рівня вищої освіти, професор кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права факультету правничих наук НаУКМА, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

Юрій КЛЮЧКОВСЬКИЙ